

Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України
відділ історії зарубіжної філософії
сектор історії східної філософії

3 листопада 2015, 16:00
к. 327

СЕМІНАР ДОСЛІДНИКІВ СХІДНИХ ФІЛОСОФІЙ

Засідання LXXXIX

Тема:

«Ідеї порожнечі і чистоти
у західній та східній філософії»

Доповідачі:

Анна Ільїна, к. мист., мол. наук. співр. відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України.

Анастасія Стрелкова, к. філос. н., наук. співр. відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України

ЗАПРОШУЄМО УСІХ ЗАЦІКАВЛЕНИХ!

Див.: http://community.livejournal.com/ukr_asia_philos
<http://www.facebook.com/OrientalPhilosophiesSeminarKyivUkraine>

Тези:

Анна Ільїна

Ідея чистоти в трансцендентальній традиції західноєвропейської філософської думки

«Метафізика присутності»: таку критичну дефініцію формулює Жак Деріда на позначення панівного мотиву західноєвропейської традиції філософування. Презумпція *присутності* поєднується з ідеями *повноти* та *Всього*, що в сукупності утворюють «позитивний» концептуальний фундамент метафізичного мислення. Відповідно, ідея (або принцип) *порожнечі* опиняється по інший бік барикади, кооперуючись з відсутністю та Ніщо, і отже входить до кола «негативних» характеристик, котрі розглядаються, по-перше, як вторинні, похідні від «позитивних» корелятивів, а по-друге, як «небажані» – тобто підлягають репресивному усуненню або трансформації в напрямі позитивного ряду. Спроби радикального оновлення західно-філософського дискурсу зазвичай пов'язані з перегортанням опозицій, що тягне свого роду апологію Ніщо і в цьому контексті легітимацію ідеї Порожності. Нерідко такі тенденції супроводжуються відкритими посиланнями на східну мисленнєву традицію як джерело очікуваної інакшості.

Проте всередині самої західної парадигми віднаходиться концепт, котрий маніфестує і в багатьох аспектах навіть зумовлює альтернативні засади і спрямування філософської думки: це концепт *чистоти*. Розхитуючи сталість опозиції «повнота-порожнеча», предикат чистоти спонукає до переосмислення базових кліше, крізь призму яких відбувається стереотипне сприйняття і тлумачення європейської мисленнєвої парадигми. Чистота як конститутивний концепт входить до дискурсу традиції трансцендентального мислення: традиції, що є водночас апогеєм і самокритикою західноєвропейського логосу. *Чистота розуму, чистота свідомості, чистота мови* – такими є три фундаментальні проекти трансцендентального дискурсу чистоти, що пов'язані з іменами, відповідно, І. Канта, Е. Гусерля і Ж. Деріда.

Який стосунок виникає в трансцендентальних концепціях між ідеями чистоти та порожності, якого роду зсув відбувається в рамках трансцендентального мислення порівняно з настановами до-критичної метафізики, що відбувається з принципом первинності і, нарешті, яку апорію передбачає трансцендентальне розуміння чистоти? Відповіді на ці та певні

дотичні запитання я намагатимусь віднайти в ході своєї частини доповіді, присвяченої проблемі чистоти в трансцендентальній традиції західноєвропейської філософської думки.

Анастасія Стрелкова

Ідеї порожнечі в філософії буддизму

На початковому етапі ознайомлення з буддійською філософсько-релігійною традицією на Заході її помилково сприймали як тотальний нігілізм. Відбувалося це внаслідок неадекватного розуміння поняття «порожнечі», яке у західній традиції має насамперед негативні конотації. Є.О. Торчинов проаналізував різні спроби осмислення цього поняття західними вченими і виділив чотири базові інтерпретації порожнечі: крім нігілістичної, яка тлумачила порожнечу як абсолютно порожнє, мертве ніщо, йдеться також про релятивістську інтерпретацію, яка розуміла порожнечу (*шуньяту*) як відносність (Ф.І. Щербатської), абсолютистську інтерпретацію, яка вбачала в порожнечі Абсолют (Т.Р.В. Мурті), та критичну, найбільш сучасну, яка заперечувала будь-яку онтологізацію порожнечі і дивилася на неї лише як на метод тотальної деконструкції.

Попри те, що усі ці інтерпретації видаються несумісними, аналіз першоджерел свідчить про те, що всі вони є присутніми в буддизмі, де вони не лише не суперечать одна одній, а й нерозривно пов'язані внутрішньою логікою самого буддійського вчення. Можна виділити три шари філософії порожнечі і умовно позначити їх як: порожнечу речей, порожнечу понять та порожнечу свідомості. Порожнеча речей і порожнеча понять відсилають до «негативного» розуміння порожнечі, коли йдеться про ілюзорність (порожність) речей феноменального світу і нашого феноменального «я» (цю ідею виголошено у перших проповідях Будди), а також про нерелевантність будь-яких дискурсивних структур для пізнання істинної реальності, яка не може бути об'єктом висловлювання (ствердження чи заперечення), і мовою буддійських текстів є буквально «несхоплюваною» (вчення про порожнечу сутр праджняпараміти та *шунья-вада* Нагарджуни – Л.Е. Мьялль пропонував називати вчення про порожнечу у цьому розумінні – зерологією). І, нарешті, «несхоплюваною» знову ж таки власне порожнеча, але тепер у позитивному розумінні – чистої, нічим незабрудненої, подібно до абсолютно чистого дзеркала, свідомості людини, досягнення якої зветься просвітленням.

Тож можна сказати, що в буддизмі, порожнеча є цілком *позитивним* поняттям, у якому виявляється чимало спільного з західною філософською думкою, якщо ми шукаємо не слова, а смисли.